rėjantis upelio link, liudija apie didžiulius žemės kasimo darbus, kurie vyko ruošiant vietą medinei piliai bei ją tvirtinant.

Metalo detektoriumi žvalgant piliakalnio ŠR papėdę į V nuo senojo kelio, vietos paviršiniame sluoksnyje aptikti du pilies laikotarpiui skiriami radiniai. Tai 6,6 cm ilgio, 20 g svorio geležinis įtveriamasis arbaletinės strėlės antgalis 3,7 cm ilgio plunksna ir geležinės cilindrinės spynos 4,4 cm ilgio fragmentas (užkabinimas su plokščia įleidžiama į korpusą dalimi).

Iškasus 180 m ilgio, 25 cm pločio, iki 80 cm gylio griovį elektros kabeliui, antrajame piliakalnio papilyje buvo užfiksuota jo stratigrafija. Griovys buvo kasamas papilio ŠR dalyje, apardytoje anksčiau tiesiant kelią, tad jokių kultūrinių sluoksnių jame neaptikta. Griovio tyrimai patvirtino jau anksčiau padarytą išvadą, kad antrajame papilyje kultūrinis sluoksnis yra išlikęs fragmentiškai (greičiausiai buvusių pastatų vietose).

Praėjusių vienuolikos sezonų Šeimyniškėlių piliakalnio ir jo aplinkos tyrinėjimai rodo, kad Viduramžių Lietuvos medinės pilys buvo sudėtingas objektas, kurį geriau pažinti galima tik po labai nuodugnių tyrinėjimų. Kadangi Šeimyniškėlių piliakalnis šiuo metu yra geriausiai ištirtas, tai tinkamiausia vieta tęsti tokius darbus.

ŠEIMYNIŠKĖLIAI HILL-FORT AND THE LOCATION OF THE ANCIENT ROAD

In 2000 the LIH in Šeimyniškėliai (Eastern Lithuania, Anykščiai district) hill-fort has investigated the area of 200 m^2 and found the remains of the fortifications of the 13th–14th centuries, single finds of the 13th–14th centuries. In the north-east side of the foot of the hill-fort the total area of 75 m^2 has been investigated in the place of the former ancient road and the bridge across the Vorelis river, the earthworks of up to 3.5 m thick have been found, clay layers mostly, marking the separate stages of the road improvement.

VIEŠKŪNŲ PILIAKALNIS IR PAPĖDĖS GYVENVIETĖ

Gintautas ZABIELA

Viešk ūnų piliakalnis yra vienas geriausiai išlikusių Lietuvos piliakalnių, nors XX a. ir nukentėjęs nuo žmonių veiklos. Piliakalnis stūksojo visai šalia Kauno, ant Nemuno kranto, bet ilgą laiką buvo nežinomas. Pirmuosius duomenis apie jį randame 1937 m. Lietuvos žemės vardyne. „Šuneliškės. Kalnas–piliakalnis, apie 2 ha ploto. Šiaurinėje pusėje viešk elio. Priklauso prie XII forto <...>. Yra pasakojama, būk čia vaidinasi. Vidurdieniais vaikščiojanti plika moteris ir gąsdinanti piemenis“ (dėkingas dr. V. Vaitkevičiui už šios žinutės nurodymą – G. Z.). 1961 m. piliakalnį paminėjo kraštotyrininkas Balys Buračas, tačiau surado tik 1991 m. mokytojas Dobilas Juška. Po to jis pradėtas minėti archeologinėje literatūroje. Patvenkus Nemuną ir susidarius Kauno marioms, vanduo pradėjo skalauti piliakalnio kalvos P papėdę, kurioje iki 10 dešimtmečio pabaigos susidarė iki 10 m aukščio

status skardis, kasmet vis pasislenkantis piliakalnio aikštelės link. Piliakalnio griuvimui sustabdyti buvo parengtas jo avarinės būklės likvidavimo projektas, kuris pradėtas realizuoti 1998–1999 m. 1997 m. piliakalnio P šlaite, šalia erozinio skardžio KPC (vad. B. Dakanis) ištyrė 22 m^2 plotą, tačiau kultūrinio sluoksnio nerado. Kuklūs duomenys apie paties piliakalnio archeologinę vertę buvo pagrindas jo tyrinėjimams.

Vieškūnų piliakalnis (N54°53'58.8", E24°03'01.7") įrengtas Nemuno viršutinės terasos aukštumos kyšulyje į Nemuno slėnį, iš V pusės juosiamame Šuneliškių Ravo upelio, iš P–PR – dabartinių Kauno marių Š kranto. Aukščiausias piliakalnio taškas – pylimo viršus yra 68,82 m virš jūros lygio. Aikštelė kiek netaisyklingo trikampio formos, pailga ŠR–PV kryptimi (30°–120°), 32 m ilgio, 30 m pločio ties pylimu. Jos ŠR pakraštyje supiltas 32 m ilgio, 3 m iškilęs virš aikštelės, 11 m pločio ties pagrindu ir 2 m pločio viršuje pylimas, kurio išorinis 5,5 m aukščio šlaitas leidžiasi į 55 m ilgio, 13 m pločio viršuje, 2 m pločio dugne ir 2,5 m gylio griovį. Į PV nuo aikštelės 3 m aukščio šlaitas leidžiasi į 7 m ilgio, 1 m pločio dugne ir 7 m pločio viršuje griovį, už kurio kyla 10 m ilgio, 7 m pločio, iki 1 m aukščio nuo griovio piliakalniui nepanaudotas kyšulio smaigalys iškiliu viršumi. ŠV piliakalnio šlaite, 3 m žemiau aikštelės yra iki 2 m pločio terasa, jungianti ŠR ir PV griovių dugnus ir palengva, per 2 m kylanti į ŠR pusę. Šlaitai į Nemuno slėnį statūs, 15–20 m aukščio. Į ŠR nuo piliakalnio tęsiasi beveik lygi aukštuma. Piliakalnis šiek tiek apardytas XX a. karų metu, nes po 1912 m. kitapus Šuneliškių Ravo upelio buvo pradėtas statyti fortas. Pylimo R pusės išoriniame šlaite, 3 m aukštyje iškastas 1–1,5 m pločio dabar jau užslinkęs apkasas, pylimo R gale padarytas 2 m pločio įvažiavimas į aikštelę. Aikštelės P gale, palei jos PV–P kraštą irgi iškastas apkasas.

2000 m. centrinėje aikštelės dalyje ties pylimu ištirtas 25 m^2 plotas. Jame 15–25 cm gylyje aptiktas molingas, iki 20 cm storio kultūrinis sluoksnis su čia stovėjusių medinių pastatų liekanomis, nuo kurių išliko palei sienas buvę akmenų grindinių fragmentai, iki 5 cm skersmens molio tinko gabalėliai (stambesnių surinkta 1,52 kg), atskiri smulkūs degėsiai. Kultūrinio sluoksnio apatinėje dalyje aptikta daugiau akmenų, kurių dalis sudarė palei pylimą einančią eilę. Akmenys aiškiai buvo šalia pylimo papėdėje stovėjusio ir visiškai sunykusio, greičiausiai rentininės konstrukcijos pastato. Lygiagrečiai pylimui, maždaug metro atstumu nuo jo papėdės, 30–50 cm gylyje atkasta jau minėta akmenų sienelė. Paskiri akmenys iš sienelės išvirtę ir pasklidę kiek plačiau. Sienelę sudaro 66 akmenys, kurie guli vienas šalia kito iki 35 cm atstumu. Jų dydis svyruoja nuo 9x7x7 iki 28x16x13 cm (vidutinis dydis – 19x14x10 cm). Šie akmenys guldyti ant įžemio – rausvo molio. Viršutinėje kultūrinio sluoksnio dalyje, statmenai pylimui atkasta 76 cm bendro ilgio kiek pasklidusi akmenų eilė, susidedanti iš Š–P kryptimi išsidėsčiusių 11 akmenų, kurių dydis yra nuo 8x7x7 iki 18x16x12 cm (vidutinis dydis–15x12x12 cm). Tai kažkokios statmenai pylimui nukreiptos sienos liekanos. Kultūriniame sluoksnyje aptikta gana daug dirbinių: 7,7 cm ilgio geležinis įtveriamasis 4,7 cm ilgio ir 1,2x1,1 cm storio plunksna 22 g svorio arbaletinės strė-

lės antgalis, 12,1 cm ilgio geležinis įtveriamasis peilis 8,4 cm ilgio ir 1,4 cm pločio ašmenimis, geležinė 4,4 cm ilgio nenustatyto dirbinio įkotė, žalvarinė trapecinė 1,2 cm ilgio skardelė, žalvarinis skardinis išgaubtu viduriu su 2 mm skersmens skylute viduryje, 1,6x1,8 cm skersmens, 0,5 cm aukščio ovalus kabutis, pakraščiais ornamentuotas įmuštais 1 mm skersmens taškučiais. Iš viso Vieškūnų piliakalnyje surinktos 52 žiestos keramikos šukės, svėrusios 891 g. Iš jų: 4 pakraštėliai (8% visos keramikos) svėrė 94 g, 1 dugnas – 43 g, 21 ornamentuota sienelė (43%) (10 pav.) – 472 g, 23 neornamentuotos sienelės (47%) – 279 g, 3 atrinktos smulkios šukelės – 3 g. Keramika pilkos–rudos spalvos, su nedideliu iki 22 m skersmens akmenukų priemaiša masėje, 6–10 mm storio sienelėmis. Geriau išlikusio nežymiais įstrižais įspaudais puošto puodo pakraštėlio angos skersmuo yra 19 cm, dugno skersmuo – 12 cm. Vyraujantis keramikos ornamentas – lygiagrečios linijos (17 šukių – 77% ornamentuotų šukių). 5 šukės (23%) puoštos prilipintu iškiliu voleliu su įstrižais įspaudais. Volelis dažniausiai kombinuotas su linijiniu ornamentu. Negausios šukės su bangelės ornamentu (iš viso 3), kuris paprastai derintas su linijiniu ornamentu. Gyvulių kaulai, kurių kiek daugiau buvo sluoksnio apatinėje dalyje, gana prastai išlikę, sunykę molyje, geriau išlikę tik gyvulių dantys. Jų analizę atliko Veterinarijos Akademijos doc. Linas Daugnora. Tai galvijų kaulai (21%), smulkiųjų raguočių (36%), kiaulių (29%), 3–3,5 metų arklio (7%) bei nenustatyto gyvulio (7%). Piliakalnio laikų kultūrinis sluoksnis labai neįprastas,

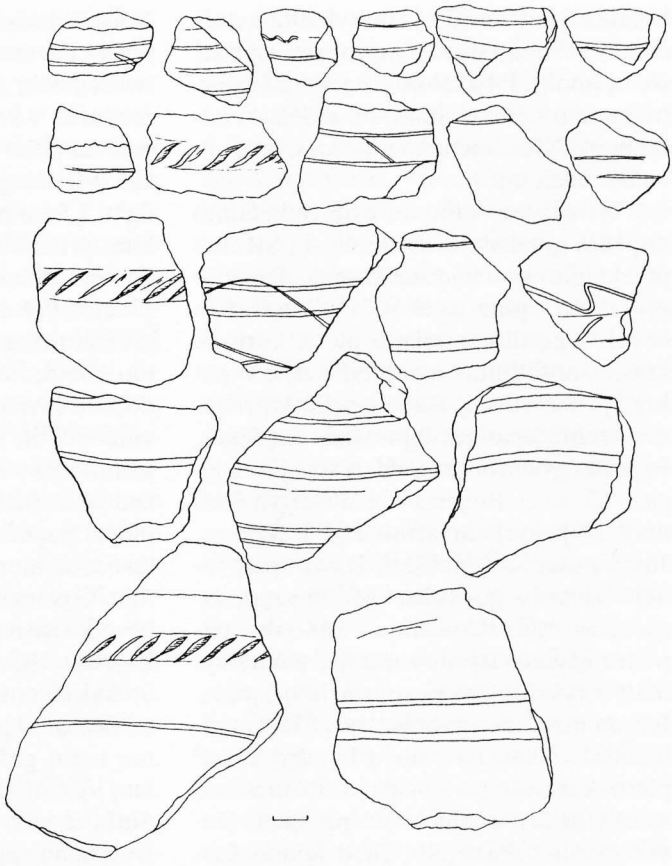

10 pav. Ornamentuota keramika iš Vieškūnų piliakalnio. *A. Zabielienės pieš.*
Fig. 10. Decorated ceramics from Vieškūnai hill-fort.

beveik niekuo nesiskiria nuo viršutinio tuščio miškožemio sluoksnio, vos pilkesnis už įžemį (molį). Piliakalnio paviršiaus žvalgyba metalo detektoriumi dėl didžiulio užterštumo XX a. metalinėmis šiukšlėmis buvo be rezultatų.

Tyrinėjimų metu surasta piliakalnio **papėdės gyvenvietė**, išsidėsčiusi į ŠR nuo piliakalnio esančioje aukštumoje. Papėdės gyvenvietė apima apie 100x100 m dydžio beveik lygų dirvonuojantį plotą, kurio R kraštas apsodintas maumedžiais, ŠV pakraštys Šuneliškių Ravo upelio kairiajame krante apaugęs lapuočiais medžiais. Papėdės gyvenvietės aukštis virš jūros lygio – 65–66 m. Reljefas labiausiai (per 3 m) nuolaidėja jos pakraščiuose į P ir Š puses. Jos Š pusėje į Šuneliškių Ravo upelį įsilieja bevardis griovelis, suformuotas, atrodo, čia tryškusio šaltinio. Nors dabar papėdės gyvenvietė dirvonuoja, paviršiuje matyti ryškios ankstesnių arimų žymės. Ieškant papėdės gyvenvietės, į ŠR nuo piliakalnio iškasta 18 šurfų bendro 18 m^2 ploto, kuriuose po 20–50 cm storio arimų suardytos žemės sluoksniu pasiektas įžemis – molis arba smėlis. Tik dviejuose šurfuose aptiktos žymesnės gyvenvietės liekanos. Šurfas 18 kastas gyvenvietės Š dalyje, lomelėje (N54°54'02.3", E24°03'01.8"). Po 60 cm storio užarto dirvožemio sluoksniu aptiktas iki 40 cm storio molingas papėdės gyvenvietės kultūrinis sluoksnis su smulkiais molio tinko gabalėliais, angliukais, nedideliu keramikos fragmentu, sunykusiu gyvulio kaulu. Šurfe aptiktas papėdės gyvenvietės kultūrinis sluoksnis identiškas aptiktajam piliakalnyje, tik žymiai labiau paveiktas erozinių procesų. Šurfas 3 kastas centrinėje gyvenvietės dalyje, pievoje (N54°54'01.0", E24°03'03.6"). Nuo paviršiaus iki įžemio – gelsvo smėlio yra 45 cm storio pilko, smėlingo, į apačią šviesėjančio dirvožemio sluoksnis, kuriame šurfo V šone, 25–30 cm gylyje rasti du tamsiai pilko titnago dirbiniai – gremžtukai. Vienas gremžtukas su žieve, 3,2 cm ilgio, 2,5 cm pločio, 1 cm storio, sveria 9 g, kitas gremžtukas padarytas iš skeltės dalies, su rėžimo žymėmis, 2,9 cm ilgio, 2,5 cm pločio, 0,9 cm storio, sveria 6 g. Abu gremžtukai greičiausiai neolito laikotarpio. Šie radiniai bei smėlėtas gruntas rodo, kad ši vieta buvo gyvenama ir akmens amžiuje, tik to laiko kultūrinis sluoksnis sunaikintas arimų. Šurfavimas parodė, kad šalia piliakalnio buvo nedidelė (iki 1 ha ploto) papėdės gyvenvietė, įrengta ankstesnės akmens amžiaus gyvenvietės vietoje. Gyvenvietės kultūrinis sluoksnis yra beveik visiškai sunaikintas dirbant žemę ir geriau išlikęs tik Šuneliškių Ravo upelio kairiajame krante esančiose žemesnėse vietose. Jos teritorijoje plačių tyrinėjimų metu galbūt įmanoma rasti ir vieną kitą į įžemį įgilintą duobę bei paskirų radinių iš suardyto kultūrinio sluoksnio. Duomenų apie piliakalnyje ir papėdės gyvenvietėje gyvenusių žmonių paliktą kapinyną nerasta. Greičiausiai jie buvo laidojami artimiausių didesnių gyvenviečių (Pakalniškių, Mozūrų, Rumšiškių), buvusių užtvindytame Nemuno slėnyje, kapinynuose.

Vieškūnų piliakalnio aplinkos žvalgymus labai apsunkino tai, kad žmonių gyvenimui perspektyviausia teritorija šiuo metu yra užlieta Kauno marių, kurių dugną dėl iki 10 m gylio piliakalnio papėdėje bei mažo (iki 2 m) vandens skaidrumo galima žvalgyti tik povandeninės archeologijos metodais. Ties buvusiu Vieškūnų

kaimu (1,1 km į P nuo Vieškūnų piliakalnio Nemuno dešiniajame krante), smėlynuose XX a. 4 dešimtmetyje istorikas Konstantinas Jablonskis aptiko proistorinių sodybų liekanų, datuojamų nuo vidurinio akmens amžiaus iki pat istorinių laikų pradžios, kuriose buvo rasta titnaginės skaldos, trumpų gremžtukų nuskaldytais galais, trikampių strėliukių, žalvario amžiaus puodų šukių brūkšniuotu paviršiumi ir kt. Radiniai dabar saugomi VDKM (Inv. Nr. 872:8–15, 1540:1–3). Panaši gyvenvietė buvo ir 1,5 km į ŠR nuo Vieškūnų kaimo bei 1,4 km į PR nuo Vieškūnų piliakalnio, dešiniajame Nemuno krante, buvusiuose Žiegždriuose, ant I viršsalpinės terasos, tarp buvusios mokyklos ir kaimo kapinių. Užlietame Nemuno slėnyje būta ir vėlesnio laikotarpio gyvenviečių. Nemuno dešiniajame krante ties Pažaisliu, dabartinių marių pusiau užlietoje teritorijoje yra XVII–XIX a. dvarvietė, tyrinėta 1996 m. KPC (vad. A. Strazdas) (žr. *ATL 1996 ir 1997 metais,* V., 1998, p. 324).

Vieškūnų piliakalnio svarba XIV a. labiau suprantama panagrinėjus platesnį tuometinio apgyvendinimo kontekstą. Nemuno ir Neries santakoje mūrinė Kauno pilis tuomet buvo svarbiausias strateginis centras. Šiandien daugmaž sutariama, kad mūrinė pilis statyta prieš pat 1362 m. jos puolimą. XIV a. antroje pusėje Nemuno žemupys Kauno apylinkėse buvo pagrindinė lietuvių–kryžiuočių kovų arena, kurioje Kauno pilis buvo išskirtinė lietuvių tvirtovė. Tad visai nenuostabu, kad mūrinė Kauno pilis, kaip ir mūrinė LDK sostinės Vilniaus pilis, buvo ginama smulkesnių medinių pilaičių žiedo. Kaunas, kaip ir Vilnius, turėjo net du gynybinius medinių pilių žiedus. Vidiniam žiedui, nuo pilies nutolusiam per 2–6 km, priklausė Veršvų, Eigulių, Aukštųjų Šančių, Pajiesio, Marvelės piliakalniai. Išoriniam žiedui, nutolusiam per 8–12 km, galima skirti Pyplių, Lentainių, Vieškūnų, Pakalniškių, Vainatrakio, Virbališkių piliakalnius. Vieškūnų (Amalių) piliakalnis buvo įrengtas XIV a. viduryje ir priklausė Lietuvai strategiškai svarbiam Kauno mūrinės pilies išoriniam medinių pilių gynybiniam žiedui. Jame stovėjusi medinė pilaitė buvo mažiausiai vieną kartą pulta. Jos istorinis vardas lieka nežinomas, nes XIV a. pabaigos kyžiuočių kelių aprašymuose tarp Kauno ir Rumšiškių neminimos jokios vietovės.

Pagal tyrinėjimų metu surinktą archeologinę medžiagą, Vieškūnų archeologijos paminklų kompleksas, susidedantis iš gerai išlikusio piliakalnio ir papėdės gyvenvietės liekanų, datuojamas XIV a. antrąja puse. Tokį datavimą patvirtina piliakalnio išorinė išvaizda bei platesnio regiono apgyvendinimo analizė. Visa 2000 m. archeologinių tyrinėjimų metu surinkta medžiaga rodo, kad Vieškūnuose yra vertingas archeologijos paminklų kompleksas. Vieškūnų piliakalnis šiandien yra vienintelis beveik sveikas išlikęs plataus Kauno marių pakrančių regiono archeologijos paminklas iš mažiausiai apie 50 buvusių, dabar užlietų Kauno marių ir sunaikintų erozinių procesų, todėl artimiausioje ateityje būtina imtis skubių priemonių, siekiant užbaigti jo tvarkymo darbus.

VIEŠKŪNAI HILL-FORT AND THE FOOT SETTLEMENT

In the 2000 the area of 25 m^2 was investigated in destroyed Vieškūnai (Kaunas

town) hill-fort in Kaunas sea, the clay culture layer of 20 cm thick was found containing the cobble-stone road, remained fragments of the former cobble-stoned roads along the walls, clay plaster, bones of animals, fragments of the pots of clay ceramics (see Fig. 10), the following single individual artefacts: iron knife, iron passing through arbalest arrowhead, bronze bell-shaped pendant, etc. On the hill located towards north-east direction from the hill-fort the foot settlement of a size of 100x100 m has been found, in which the 18 test excavations have been dug (total area of 18 m²). The culture layer of Iron Age and Medieval times badly destroyed by the ploughing, reaches up to 40 cm. According to the available material the Vieškūnai hill-fort is dated to the second half of the 14th century and is attributed to the external ring of the small wooden castles, which surrounded Kaunas stone castle.

VELIUONOS PILIAKALNIO II PAPILIO TYRINĖJIMAI 1999 M.

Algirdas ŽALNIERIUS

1999 m. spalio mėn. buvo atlikti archeologiniai tyrinėjimai Veliuonos (Jurbarko r.) II piliakalnio, vadinamo Ramybės arba Pilies kalnu, papilyje, numatomų tiesti vandentiekio, kanalizacijos, elektros ir telefono kabelių trasų bei verandos vietose. Ištirtas 160 m² plotas. Inžinierinių trasų vietoje buvo iškasta 1 m pločio ir 134 m ilgio perkasa, gautas beveik visas papilio kultūrinių sluoksnių pjūvis R–V kryptimi. Prie buvusios mokyklos PR kampo ištirtas 26 m² plotas. Nei Veliuonos antras piliakalnis, nei jo papilys iki šiol nebuvo tyrinėtas.

Istoriniuose šaltiniuose Veliuona (Junigeda) pirmą kartą paminėta 1291 m. vasario mėn., kai Kionigsbergo komtūras, sudeginęs Kolainių pilį, nuniokojo ir Junigedos valsčių. Tais pačiais metais lietuviai pastatė ar pradėjo statyti Junigedos pilį. Šis komtūras bandė statybai sutrukdyti, bet tai jam nepavyko. Junigedos pilis nuo 1291 iki 1319 m. buvo puolama 11 kartų, kai kada po du kartus per metus. Tačiau kryžiuočiams pavykdavo sudeginti tik papilius. 1293 m. minimi du papiliai – vienas slėnyje, kitas ant kalno. Veliuonos (Junigedos) pilis stovėjo ant pirmojo Veliuonos piliakalnio, kurį 1912 m. tyrinėjo L. Krzywickis ir T. Daugirdas. Viršutinis papilys greičiausiai stovėjo ant antrojo piliakalnio, vadinamo Ramybės arba Pilies kalnu. Apatinis papilys greičiausiai buvo prie Gedimino kapo piliakalnio, Nemuno slėnyje (žr. *ATL 1994 ir 1995 metais*, V., 1996, p. 235–237). 1336 m. Junigeda jau vadinama Veliuona ir siejama su kryžiuočių bei jų svečių pastatytų Marienburgo ir Bayerburgo pilių puolimu. Pirmą kartą Veliuonos pilis buvo užimta 1348 m. vasarą, bet lietuviai ją atstatė jau kitais metais. Pilis buvo puolama 1357 ir 1360 m. 1363 m. magistras V. Kniprodė keturias dienas apgulos mašinomis šturmavo pilį. Po sukelto gaisro pilis buvo užimta, likę gyvi gynėjai iššudyti. Veliuonos seniūnas Goštautas pasidavė į nelaisvę, bet buvo nužudytas vedant į kariuomenės stovyk-

Peilis, arbaletinės strėlės antgalis ir pakabutis iš Vieškūnų piliakalnio.
A knife, an arrowhead of a crossbow and a pendant
from the Vieškūnai Hillfort.